

μό αποτελεί μία *ύστατη προσπάθεια*... «προσαρμογής» των καπιταλιστικών σχέσεων προς τις απαιτήσεις των παραγωγικών δυνάμεων...» ((3) σελ. 334).

Η κυριαρχία του οικονομισμού δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά την κυριαρχία της άστικης ιδεολογίας πάνω στο μαρξισμό. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν που οδηγεί το κομμουνιστικό κίνημα στο ρεφορμισμό, το σεχταρισμό και τις ήττες.

Σε στενή σύνδεση με τον οικονομισμό αναπτύχθηκε και η θεωρία του «καταστροφισμού» με βάση την όποια το ΚΚΣΕ και τα δυτικά Κ.Κ. προσπάθησαν να προβλέψουν την εξέλιξη του σύγχρονου καπιταλισμού και να χαράξουν τη στρατηγική τους. Ο καταστροφισμός, που επίσης ενσωματώθηκε στη θεωρία του κ.μ.κ., εμφανίζεται άλλοτε σαν μία απλή παραλλαγή του οικονομισμού και άλλοτε σαν «πολιτικό αποτέλεσμα» λόγω της ύπαρξης του «σοσιαλιστικού στρατοπέδου».

Υποστηρίζει ότι ο καπιταλισμός βρίσκεται διαρκώς σε κρίση και σε άμυνα, ότι τα οποιαδήποτε μέτρα δεν είναι παρά απελπισμένες ρυθμίσεις που παίρνει η άστική τάξη για να γλυτώσει είτε — όπως υποστηριζόταν κύρια παλιότερα — από την αδυσώπητη λογική των παραγωγικών δυνάμεων, είτε από την κρίση που προκαλεί στο καπιταλιστικό σύστημα ή «άμλλα με τό παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα στον τομέα της οικονομίας, της επιστημονικο-τεχνικής προόδου και σ' άλλους τομείς» ((2), σελ. 141). Ο ρόλος της ταξικής πάλης — πρώτα απ' όλα στο έσωτερικό κάθε κοινωνικού σχηματισμού εξαφανίζεται. Σαν κύρια κινητήρια δύναμη των εξελίξεων θεωρείται στην καλύτερη περίπτωση, ο ανταγωνισμός ιμπεριαλισμού — «σοσιαλιστικού συστήματος».

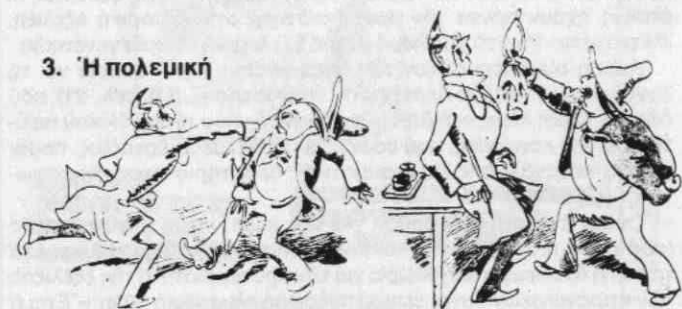
Ο καταστροφισμός που διαμορφώθηκε σήμερα σαν θεωρία της «γενικής κρίσης του καπιταλισμού» συνιστά, μαζί με τον οικονομισμό, τις κύριες ιδεολογικές άφετηρες με βάση τις οποίες αναπτύχθηκε η θεωρία του κ.μ.κ.

Έτσι «τό προτσές της κρατικοποίησης της οικονομίας ... αποδειχνοταν ιστορική αναγκαιότητα για τή σωτηρία του άστικού καθεστώτος» ((4), σελ. 149).

«Η άστική τάξη προσβλέπει στον κ.μ.κ. σαν «μοναδική σανίδα σωτηρίας της». «Ο Κ.Μ.Κ. δείχνει ότι η άστική τάξη ξεπεράστηκε ιστορικά, ... η ύπαρξή της εμποδίζει την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και της κοινωνίας γενικά». ((3), σελ. 337).

Δείξαμε — αναλύοντας τη διαδικασία διαμόρφωσης της θεωρίας του κ.μ.κ. ((1) σελ. 18-20) — ότι τό δίδυμο οικονομισμού — καταστροφισμός κατέστησε άνίκανα τά κομμουνιστικά κόμματα να προβλέψουν τη μεταπολεμική εξέλιξη του καπιταλισμού. Πολύ περισσότερο να την αλλάξουν.

Γιά όλα όμως αυτά δεν είχε τίποτα να παρατηρήσει ο Ν. Κοτζιάς. Και άφοϋ ή μαρξιστική προβληματική, που θεωρεί σαν κινητήρια δύναμη των εξελίξεων (άρα και της κρίσης) την ταξική πάλη, πρώτα απ' όλα στο έσωτερικό κάθε κοινωνικού σχηματισμού, άπουσιάζει από τη λογική του, διερωτάται πώς μπορούμε να μιλάμε για κρίση του καπιταλισμού χωρίς να δεχόμαστε τόν καταστροφισμό και τή θέση ότι «ή κρίση γεννιέται εξαιτίας της οικοδόμησής του σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση». (Κοτζιάς). Κάποιοι ίσως θάπρεπε να του μιλήσει για τήν ανάπτυξη των ταξικών αγώνων ιδιαίτερα στη δεκαετία του '60.

Ο Ν. Κοτζιάς αρχίζει τήν πολεμική του στο «ρεβιζιονισμό» μ' ένα πολιτικό ανέκδοτο έλιγμο. Άποδίδει στον Άλτουσερ και τόν Πουλαντζά μία θεωρητική θέση που και οι δυο πολέμησαν επί πολλά χρόνια με δύναμη και συνέπεια. Ότι τό άστικό κράτος είναι «έναν

μηχανισμός πάνω κι έξω από τήν κοινωνία... αυτόδύναμος άπέναντι στο σύνολο των τάξεων». Και για να ξεμπερδέψει μία και καλή και με τούς «ρεβιζιονιστές» και με τήν κριτική για οικονομισμό δηλώει πώς είναι λάθος ότι τό κράτος έχει άπλά μία σχετική άυτονομία από τήν άστική τάξη μία και πρόκειται για τή «σχετική του άυτονόμηση» «άπ' τό σύνολο της ύλικής βάσης και των τάξεων της κοινωνίας». Μέ αυτή του μάλιστα τήν «άντιοικονομίστικη» θέση άνοίγει μέτωπο και στίς άπόψεις των «άριστεριστών» που θεωρούν «τό σύγχρονο κράτος μονοδιάστατα ύποταγμένο στα μονοπώλια».

Ένώ όμως ο άρθρογράφος μας νομίζει ότι έλυσε όλα τά προβλήματα και θριαμβολογεί, στήν πραγματικότητα έχει δυσκολέψει άκόμη πιά πολύ τή θέση για τή θεωρία του. Γιατί ο έλιγμός του, άνάμεσα στα άλλα, τόν άνάγκασε να διαψεύσει τούς δασκάλους του σε μερικά κρίσιμα σημεία της θεωρίας τους.

Ο Ν. Κοτζιάς άναγκάστηκε να διαψεύσει τό Γρηγόρη Φαράκο που πριν άπ' αυτόν δήλωνε: «Τά ιδιωτικά καπιταλιστικά μονοπώλια συμπιέκονται με τόν κρατικό τομέα της οικονομίας με ταυτόχρονη ύποταγή σ' αυτά του κρατικού μηχανισμού» ((5) σελ. 30). «Η ανάπτυξη τέλος του φαινομένου της «προσωπικής ένωσης» έκφράζει πολύ παραστατικά τήν όλο και μεγαλύτερη ύποταγή του κρατικού μηχανισμού στα συμφέροντα των ξένων μονοπωλίων και της ντόπιας πλουτοκρατικής όλιγαρχίας» ((5) σελ. 32). Διαψεύδει όμως και αυτούς άκόμη τούς θεωρητικούς της ΕΣΣΔ που δεν δίστασαν ποτέ να ύποστηρίξουν άπερίφραστα ότι «άπό τή μονοπωλιακή άστική τάξη μεγαλώνει ή κατάκτηση του κράτους μ' όλους τούς πόρους του και τίς δυνατότητές του» ((2) σελ. 141).

Έχοντας κάνει τήν άρχή ο άρθρογράφος δεν θά μπορεί πιά να σταματήσει. Συκοφαντήσαμε λέει τή θεωρία του όταν στον Άγώνα 2 κριτικάραμε σαν θέση του «κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού» τήν οικονομίστικη θέση ότι «ή συγχώνευση κράτους και μονοπωλίων έπιτρέπει στους διεκδικητικούς αγώνες των εργαζομένων να παίρνουν ένα άμεσα πολιτικό-άντιμονοπωλιακό περιεχόμενο» ((1) σελ. 17).

Άς του θυμίσουμε λοιπόν τήν «αύθεντική» διατύπωση της θέσης αυτής από τήν πέννα των θεωρητικών του ΚΚΣΕ: «Σ' αυτές τίς συνθήκες κάθε λίγο-πολύ μεγάλη έκδήλωση του προλεταριάτου άποκτά χαρακτήρα πολιτικής πάλης» μία που «ή εργατική τάξη ύποχρεώνεται να παλεύει όχι ενάντια σε μεμονωμένες μονοπωλιακές εταιρείες, αλλά ενάντια στο ένιαίο μέτωπο του μονοπωλιακού κεφαλαίου και του κράτους, που είναι συγχωνευμένα» ((2) σελ. 183).

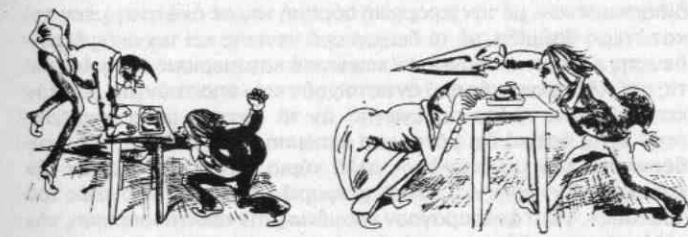
Όμως ή «έπαναστατική» θεωρία του κ.μ.κ. είναι άκόμη πιά εύελικτη. Ο ύπερθάλλων ζήλος του Κοτζιά να «άποφύγει» τόν οικονομισμό θά τόν κάνει να άρνηθεί για μία άκόμη φορά τό Γρηγόρη Φαράκο:

«Ειδικότερα, ή κύρια και βασική άπό τίς κρατικομονοπωλιακές μορφές είναι τό πέρασμα στα χέρια του κράτους ξεχωριστών έπιχειρήσεων ή κλάδων της οικονομίας, ή δημιουργία, με έξοδα του κρατικού προϋπολογισμού, καινούργιων έπιχειρήσεων» ((5) σελ. 17) μās διδάσκει ο Φαράκος.

«Πολύ λαθεμένη πρέπει να θεωρηθεί ή αντίληψη που άνάγει τήν ύπαρξη, ανάπτυξη και διεύρυνση του κ.μ.κ. και του ρόλου του κράτους άπό τό μέγεθος της κρατικής ιδιοκτησίας. Μ' αυτό τόν τρόπο, άνάγεται και περιορίζεται ο κ.μ.κ. στην κρατική ιδιοκτησία», θά μās διδάξει τώρα ο Ν. Κοτζιάς.

Τέλος ο άρθρογράφος θά μās κατηγορήσει και πάλι ότι συκοφαντήσαμε τή θεωρία του όταν ισχυριστήκαμε ότι ή θεωρία του κ.μ.κ. κατασκευάζει ένα φανταστικό τελευταίο στάδιο του καπιταλισμού, άναθεωρώντας τή διδασκαλία του Λένιν για τόν ιμπεριαλισμό, για να άντικαταστήσει τή μαρξιστική θέση για τή σοσιαλιστική έπανάσταση και τή δικτατορία του προλεταριάτου με τή θέση για τήν «άντιμονοπωλιακή δημοκρατία». Ο κ.μ.κ. δεν αποτελεί ξεχωριστό στάδιο αλλά μόνο φάση του ιμπεριαλισμού θά μās πει έτσι ο Κοτζιάς. Και πάλι θέβαια θά διαψεύσει κάποιους άλλους «θεωρητικούς» που ισχυρίζονται πώς «έτσι, αναπτύσσεται ο κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός, τό άνώτατο στάδιο του καπιταλιστικού συστήματος» ((6) σελ. 31). Στο σημείο όμως αυτό, είναι άλήθεια, χρωστάμε μία διευκρίνιση. Πράγματι οι περισσότερες «έπίσημες» αναλύσεις ενώ δίνουν στον κ.μ.κ. τά χαρακτηριστικά ενός νέου σταδίου του καπιταλισμού (ή δομή του συνασπισμού έξουσίας μεταβάλλεται, περιορίζεται άπό τό σύνολο της κεφαλαιοκρατίας

στα μονοπώλια κ.λπ., (βλ. (1) σελ. 24) έντούτοις όνομάζουν τόν κ.μ.κ. «νέα φάση» του ιμπεριαλιστικού σταδίου. Η φάση αυτή, λένε, είναι «διαφορετική άπ' τή φάση του άπλου μονοπωλιακού καπιταλισμού». ((5) σελ. 58). Στην ούσία πρόκειται για ένα παίξιμο με τίς λέξεις που διευκολύνει όμως τούς θεωρητικούς του κ.μ.κ. στο να μη έρθουν σε σύγκρουση με τόν τίτλο (τουλάχιστον) του βιβλίου του Λένιν για τόν ιμπεριαλισμό. Ο μονοπωλιακός καπιταλισμός άπό ταυτόσημη έννοια με τόν ιμπεριαλισμό άνακηρύσσεται τώρα άυθαίρετα σε άπλή φάση του ιμπεριαλισμού. Και ό περιφημος κ.μ.κ. θεωρείται κι αυτός «φάση». Έτσι λοιπόν όλα μοιάζουν να τακτοποιούνται. Η λενινιστική θεωρία για τή σοσιαλιστική έπανάσταση μετασχηματίζεται, στο όνομα του Λένιν, σε ρεφορμισμό.

4. Όλοι οι δρόμοι οδηγούν...

Ο άναγνώστης άς μην έχει άγωνία. Τό θράσος του άρθρογράφου να διαψεύσει τούς δασκάλους του δεν θά έχει (μάλλον) συνέπειες για τόν ίδιο. Ο Κοτζιάς «άρνήθηκε» μερικά σημεία της θεωρίας του κ.μ.κ. για να περισώσει τά πιό κρίσιμα συμπεράσματά της. Δηλ. τά πολιτικά συμπεράσματα. Ταυτόχρονα δεν έγκατέλειψε, παρά τά φαινόμενα, ούτε μία στιγμή τίς ιδεολογικές συντεταγμένες αυτής της θεωρίας: Τόν οικονομισμό και τόν καταστροφισμό.

Όταν ο Κοτζιάς ύποστηρίζει τή σχετική άυτονομία του άστικού κράτους μιλάει μόνο για «τή σχετική άυτονόμησή του άπό τό σύνολο της ύλικής βάσης και των τάξεων της κοινωνίας» δηλ. τή σχετική άυτονομία άπό τό οικονομικό επίπεδο. (Οι οικονομιστές ποτέ δεν μπόρεσαν να δούν ότι οι τάξεις όρίζονται, πέρα άπ' τό βασικό οικονομικό επίπεδο, και στο πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο της κοινωνίας). Έτσι άν και δέχεται μία σωστή μαρξιστική θέση δεν τό κάνει παρά για να άποκρύψει μία άλλη: Ότι ταυτόχρονα τό άστικό κράτος είναι άναγκασμένο να έχει μία σχετική άυτονομία άπό τήν άρχουσα άστική τάξη συνολικά (σαν οικονομική, πολιτική και ιδεολογική παρουσία) άκριβώς γιατί ή τελευταία δεν είναι ένα όμοιογενές σύνολο (τά μονοπώλια), αλλά ένας συνασπισμός που βασικά συγκροτείται άπό μία μονοπωλιακή κεφαλαιοκρατική μερίδα — που ήγεμονεύει στον άστικό συνασπισμό έξουσίας — και άπό μία μη μονοπωλιακή κεφαλαιοκρατική μερίδα. Τό κράτος ένοποιεί πολιτικά τίς δύο αυτές μερίδες, παρά τίς αντιθέσεις και διαφορές τους, γιατί διασφαλίζει τά κοινά στρατηγικά τους συμφέροντα ((1) σελ. 22). Διατηρεί τή σχετική άυτονομία του και άπό τίς δύο αυτές μερίδες άκριβώς για να μπορέσει να τίς ένώσει.

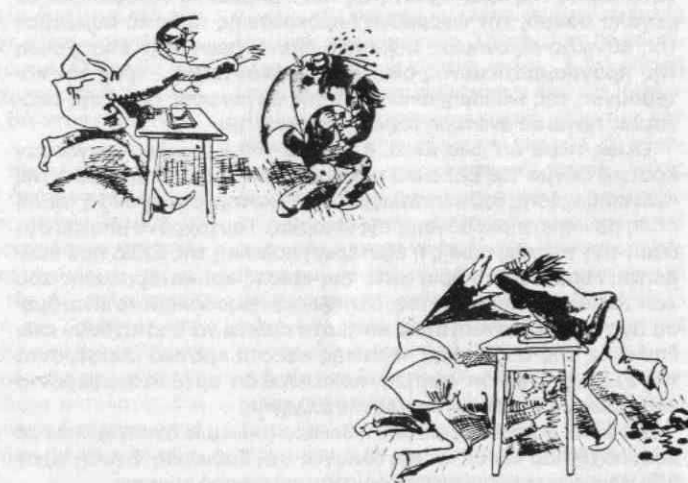
Έτσι ο Κοτζιάς φτάνει άπό άλλο δρόμο στο ίδιο τελικό συμπέρασμα με τούς δασκάλους τους, που θέλουν τό κράτος «ύποταγμένο» στα μονοπώλια: Περιορίζει «τόν έχθρό στον πυρήνα του, τό μονοπωλιακό κεφάλαιο». Παράλληλα άνακαλύπτει τό «νέες ύλικο-τεχνικές προϋποθέσεις για τό πέρασμα στο σοσιαλισμό!»

Τό τί σημαίνουν αυτές οι θέσεις σε επίπεδο πολιτικής γραμμής τό ξέρουμε κιόλας. Άπ' τή μία ο «λαός» που θέλει να εκπροσωπηθεί τό ΚΚΕ διευρύνεται και «άγκαλιάζει» άκόμη και τή μη μονοπωλιακή άστική τάξη: «Οι μικροί, άκόμη και οι μεσαίοι έπιχειρηματίες, που συμπιέζονται άπό τά άδηφάγα μονοπώλια, έχουν συμφέρον να πραγματοποιηθεί ή άλλαγή αυτή» (ή «άντιμονοπωλιακή» άλλαγή. Οι ύπογραμμίσεις ύπήρχαν στο πρωτότυπο, ((7) σελ. 67).

Άπ' τήν άλλη, ή «παλιά» λενινιστική θέση ότι για να κατακτήσουν τήν έξουσία οι λαϊκές δυνάμεις δεν άρκει να πάρουν στα χέρια τους τόν κρατικό μηχανισμό αλλά πρέπει ταυτόχρονα να τόν «συντρίψουν», πάει περίπαιτο. «Νέες ύλικοτεχνικές προϋποθέσεις» σημαίνει ότι «ο κ.μ.κ. δημιουργεί έκείνο τό μηχανισμό, έκείνο τό σκελετό του συστήματος της κοινωνικής διεύθυνσης της οικονομίας, που μπορεί και πρέπει να χρησιμοποιείται άπό τίς δημοκρατικές έπαναστατικές δυνάμεις» ((2) σελ. 184).

Ο Κοτζιάς άρνήθηκε για λίγο τούς δασκάλους του ίσα-ίσα για να τούς δικαιώσει. Πρέπει να του άναγνωρίσουμε ότι τό έκανε με μεγάλη δεξιότητα. Υστερα, όπως δείξαμε, δεν πρόδωσε ούτε μία στιγμή τόν οικονομισμό. Άκόμη κι όταν άρνιόταν τόν οικονομισμό των δασκάλων του τόκανε άπό τή θέση για «τήν έξύψωση των οικονομικών αγώνων σε πολιτικούς» (Κοτζιάς), άπό τή θέση του οικονομισμού της Δεύτερης Διεθνούς. Έτσι για άλλη μία φορά μās βοήθησε να συνειδητοποιήσουμε πώς έπίκαιρος εξακολουθεί να παραμένει ο Λένιν: «Στήν πραγματικότητα ή φράση: «να δώσουμε πολιτικό χαρακτήρα στην ίδια τήν οικονομική πάλη» — δεν περιέχει άκριβώς τίποτ' άλλο άπ' τήν πάλη για οικονομικές μεταρρυθμίσεις... Έτσι πίσω άπ' τήν πομπώδη φράση: «να δώσουμε πολιτικό χαρακτήρα στην ίδια τήν οικονομική πάλη», που άντηχεί τρομερά βαθυστόχαστα και έπαναστατικά, κρύβεται στην ούσία ο πατροπαράδοτος πόθος να ύποβιθαστεί ή σοσιαλδημοκρατική πολιτική στο επίπεδο της τρέντ-γιουνιονιστικής πολιτικής» ((8) σελ. 409).

Άλλά ή προσφορά του Κοτζιά βρίσκεται και σε κάτι άκόμο. Κατάφερε να δείξει καλύτερα ίσως άπ' τόν καθένα έστω κι άπ' τή δικιά του σκοπιά, ότι μέσα στα πλαίσια της θεωρίας του κ.μ.κ. όλοι οι δρόμοι καταλήγουν στο ίδιο σημείο: Στο ρεφορμισμό!

5. «Κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός» και «ύπαρκτός σοσιαλισμός»

Η θεωρία του κ.μ.κ. άναθεωρεί τή μαρξιστική-λενινιστική διδασκαλία:

Γιά τό άστικό κράτος σαν ύλική σχέση που συμπυκνώνει τή συνολική κεφαλαιοκρατική κυριαρχία.

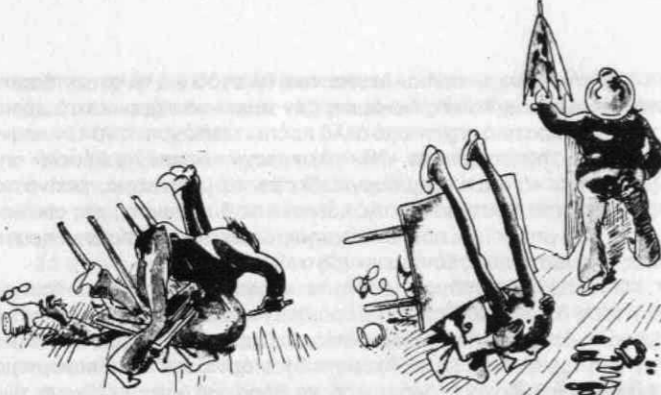
Γιά τόν ιμπεριαλισμό σαν τελευταίο στάδιο του καπιταλισμού. Γιά τόν άστικό συνασπισμό έξουσίας στον ιμπεριαλισμό, σαν συμμαχία των διαφορετικών μερίδων της άστικής τάξης κάτω άπό τήν ήγεμονία των μονοπωλίων.

Γιά τή σοσιαλιστική έπανάσταση σαν τή μοναδική διαδικασία ρήξης που μπορεί να άνατρέψει τό άστικό κράτος και τίς άστικές σχέσεις έξουσίας, να έγκαθιδρύσει τήν έξουσία της εργατικής τάξης, να άνοίξει τό δρόμο για τήν οικοδόμηση, άπό τίς έπαναστατικές μάζες, της κομμουνιστικής κοινωνίας.

Γιά τήν ταξική πάλη σαν κινητήρια δύναμη πής ιστορίας.

Γιά τήν προτεραιότητα του πολιτικού αγώνα της εργατικής τάξης, του αγώνα για τήν άνατροπή της άστικής πολιτικής έξουσίας, πάνω στον οικονομικό αγώνα ενάντια στην αύξηση της καπιταλιστικής έκμετάλλευσης.

Ἡ θεωρία τοῦ κ.μ.κ. ἀνάγει τὸ κράτος σ' ἓνα ἀντικείμενο στὰ χέρια τῶν μονοπωλίων, φαντάζεται τὴ μὴ μονοπωλικὴ ἀστικὴ τάξη σάν συμμαχικὴ δύναμη με τὶς λαϊκὲς τάξεις, ἀντικαθιστᾶ τὴ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση με τὴν «ἀντιμονοπωλικὴ ἀλλαγὴ», προπαγανδίζει τὴ χρησιμοποίησιν τοῦ ἀστικοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἀπὸ τὶς λαϊκὲς δυνάμεις, φαντάζεται τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας σάν μιὰ γραμμικὴ πορεία γιὰ μιὰ «ἄλλη οἰκονομικὴ πολιτικὴ» σ' ἓνα λίγο πολύ ἀναλλοίωτο σύστημα κοινωνικῶν σχέσεων.

Γιὰ ὄσους ἐξακολουθοῦν νὰ δυσπιστοῦν γιὰ ὄλα αὐτὰ παραθέτομε ἓνα ἀκόμη ἀπόσπασμα τοῦ Γρηγόρη Φαράκου: «Πιὸ συγκεκριμένα, καὶ στίς σημερινὲς κοινωνικοοικονομικὲς συνθήκες τῆς χώρας μας, ἡ ἐργατικὴ τάξη καὶ οἱ ἄλλοι ἐργαζόμενοι τῆς χώρας μας εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐπέκτασης τῆς κρατικῆς παρέμβασης...». «Ἡ αὐξηση τῆς ἰσχύος τοῦ κρατικοῦ τομέα καὶ ὁ δημοκρατικὸς προσανατολισμὸς τῆς δραστηριότητάς του... μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσει, σέ μεγάλο βαθμὸ, τὴν ἐφαρμογὴ δημοκρατικῆς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας πολιτικῆς ἐπενδύσεων, τὴν ἐπιτάχυνση τῆς προγραμματισμένης οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης... πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἐκδιομηχανίσεως καὶ τῆς ὀργάνωσης ὅλης τῆς οἰκονομίας πᾶνω σέ ἀνώτερη τεχνικὴ στάθμη». (9)

Ὅμως πέρα ἀπ' ὄλα αὐτὰ, ἡ θεωρία τοῦ κ.μ.κ. λειτουργεῖ σάν κρατικὸ δόγμα τῆς ΕΣΣΔ καὶ τῶν συμμάχων της: Μὲ τὴ θεωρία τῆς «γενικῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ» δὲν καταργεῖται μόνον ἡ ταξικὴ πάλη σάν κινητήρια δύναμη τῆς ἱστορίας. Ταυτόχρονα μπαίνει στὴ θέση τῆς ταξικῆς πάλης ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς ΕΣΣΔ πού θεωρεῖται τώρα σάν ἡ κύρια αἰτία τῆς κρίσης καὶ κατάρρευσης τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Τὸ πολιτικὸ προσδοκώμενο εἶναι ἄμεσα ὄρατο. Τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα πρέπει νὰ ὑποταχθοῦν στίς ἐπιλογὲς τῆς σοβιετικῆς πολιτικῆς καὶ στὰ κρατικὰ συμφέροντα τῆς ΕΣΣΔ, μιὰ πού ἀπ' αὐτὴ τὴν πολιτικὴ κι ἀπ' αὐτὰ τὰ συμφέροντα ἐκπορεύονται οἱ δυνατότητες τῆς ἀλλαγῆς.

Δὲν εἶναι λοιπὸν τυχαίον πού ἡ θεωρία τοῦ κ.μ.κ. ἀναπτύχθηκε σέ μιὰ ἐποχὴ πού οἱ κοινωνικὲς ἀλλαγὲς στὴ Σοβιετικὴ Ἔνωση εἶχαν ἤδη πάρει ἀνεπανόρθωτα τὴν ἀντίστροφη φορὰ κίνησης.

Γιὰτὶ ὑπάρχει ἓνα ἄκομα ζήτημα: Ἡ εἰκόνα πού ἀναπλαθεῖ ἡ θεωρία τοῦ κ.μ.κ. γιὰ τὸ σύγχρονο καπιταλισμὸ, ἀποκρῦθει ἀνάμεσα στὰ ἄλλα τὶς πραγματικὲς ταξικὲς σχέσεις ἐξουσίας πού ἐπικρατοῦν στίς χώρες τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ» καὶ παρουσιάζει τὶς χώρες αὐτὲς σάν «αὐθεντικὰ σοσιαλιστικὲς».

Ἔτσι λοιπὸν πρέπει νὰ δοῦμε ὅτι πίσω ἀπὸ τὴ θέση ὅτι οἱ κρατικοποιήσεις ἐπιφέρουν τὴ διαπλοκὴ τοῦ κράτους με τὰ μονοπώλια (ἐνιαίος μηχανισμὸς κ.λπ.), κρύβεται ἡ σύγχυση ἀνάμεσα στὴν οὐσιαστικὴ καὶ τὴ νομικὴ ἰδιοκτησία πᾶνω στὰ μέσα παραγωγῆς. Ἡ θεωρία τοῦ κ.μ.κ. συγκαλύπτει ἔτσι ὅτι οἱ «μισθωτοὶ» ἀνώτατοι μανάτζερς τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων παίζουν οὐσιαστικὰ ρόλο κεφαλαιοκρατῶν, κατέχουν τὴν οὐσιαστικὴ ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς, παρότι αὐτὰ τυπικὰ δὲν τοὺς ἀνήκουν. Καταλήγει λοιπὸν σέ διαπιστώσεις ὅπως: «Ὁστόσο αὕτὴ ἡ συνένωση συντελεῖται με τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τοῦ κεφαλαίου. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κεφαλαιοκράτες εἶναι ὄχι μόνον περίσοι ἀλλὰ καὶ ἐπιθλαβεῖς... Στὴν περίπτωσιν τοῦ κ.μ.κ. ἔχουμε νὰ κάνουμε με ἀρνησιν πολλῶν οὐσιαστικῶν πλευρῶν τῶν σχέσεων τῆς ἀτομικῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ πού σπριζεῖται σ' αὐτὲς». ((3) σελ. 336-7).

Σέ ποιὸν ὄπαδὸ τῆς θεωρίας τοῦ κ.μ.κ. λοιπὸν μπορεῖ μετὰ ἀπ' ὄλα αὐτὰ, νὰ μένει ἀμφιβολία ὅτι ὁ καπιταλισμὸς στί, Σοβιετικὴ

Ἔνωση ἔχει ἀνεπίτρεπτα καταργηθεῖ, ὅτι αἰσίως βαίνουμε πρὸς τὸν κομμουνισμό; Ἄφου ὁ νόμος ὀρίζει ὅτι τὰ μέσα παραγωγῆς ἀνήκουν σ' ὄλο τὸ λαὸ καὶ ἰδιαίτερα στὸ «παλλαϊκὸ» κράτος του. (Γιὰ τὶς σχέσεις νομικῆς καὶ οὐσιαστικῆς ἰδιοκτησίας βλ. (10)).

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσει λοιπὸν πού ὁ Ν. Κοτζίαν ἐνοχλεῖται τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τοῦ Ἄλτουσέρ γιὰ τοὺς ἰδεολογικοὺς μηχανισμοὺς τοῦ κράτους. Πού ἐνὼ μιλάει γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ λειτουργία τοῦ κράτους ἀρνεῖται νὰ δεχθεῖ ὅτι ἡ λειτουργία αὕτη ὑλοποιεῖται μέσω κάποιων κρατικῶν μηχανισμῶν πού ἐπεξεργάζονται, ἐξειδικεύουν, διαδίδουν καὶ ἐγγυώνται τὴν κυριαρχία τῶν ἀστικῶν ἰδεολογικῶν σχέσεων, παρὰ τὴ φυσικὴ παρουσία, στὸ ἐσωτερικὸ τῶν μηχανισμῶν αὐτῶν, τῶν λαϊκῶν τάξεων.

Γιὰτὶ πράγματι: Ἄν τὸ «ἀστικὸ σχολεῖο» εἶναι ἀστικὸ ὄχι μόνον γιὰτὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα καὶ ἡ ὕλη καθορίζονται ἀπὸ τὴν «κυβέρνηση τῶν μονοπωλίων», ἀλλὰ κύρια γιὰτὶ με τὸν χωρισμὸ τοῦ ἀπὸ τὴν παραγωγή, με τὴν κάθετη διάκριση διδασκόντων—διδασκόμενων, με τὴν ἱεραρχικὴ δόμησίν του σέ ἀνώτατη, μέση καὶ κατώτερη βαθμίδα, με τὸ διαχωρισμὸ γενικῆς καὶ τεχνικῆς ἐκπαίδευσης κ.λπ. ἀναπαράγει τὸν κοινωνικὸ καταμερισμὸ ἐργασίας καὶ τὶς μαζικὲς πρακτικὲς πού ἀντιστοιχοῦν καὶ «ἀπαιτοῦνται» ἀπὸ τὸν καπιταλιστικὸ τρόπο παραγωγῆς ἄν τὰ «ἀστικά μέσα ἐνημέρωσης» εἶναι ἀστικά ὄχι μόνον γιὰτὶ ἐκπέμπουν τὶς ἀπόψεις τῆς «κυβέρνησης τῶν μονοπωλίων», ἀλλὰ κύρια γιὰτὶ διασφαλίζουν τὴν κατοχὴ τῆς γνώσης καὶ τῶν πληροφοριῶν ἀπὸ τοὺς «εἰδικούς τοῦ κράτους», γιὰτὶ ἀναπαράγουν ἐπομένως τὴν παθητικοποίηση, τὴν «ἐλλειψη προσβάσεων» καὶ τὴν «ἀμορφωσιά» τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τὸ χωρισμὸ σέ διοικούντες (πού κατέχουν καὶ τὴ γνώση) καὶ σέ διοικούμενους ἄν ἡ «ἀστικὴ οἰκογένεια» εἶναι ἀστικὴ γιὰτὶ ἐμπεδώνει κάποιους συγκεκριμένους κοινωνικοὺς ρόλους, πρότυπα καὶ συμπεριφορὲς γιὰ τὸν ἄνδρα, τὴ γυναῖκα, τοὺς γονεῖς, τοὺς γιούς, τὶς κόρες, πού ἀντιστοιχοῦν καὶ ἐμπεδώνουν τὶς συνολικὲς κεφαλαιοκρατικὲς σχέσεις ἐξουσίας, ἄν συμβαίνουν ὄλα αὐτὰ, ἄν δηλαδὴ οἱ «θεομοῖ» πού πρῖν ἀναφέραμε — ὅπως καὶ ἄλλοι πολλοὶ — εἶναι ἰδεολογικοὶ μηχανισμοὶ τοῦ ἀστικοῦ κράτους πού ἡ ἐργατικὴ τάξη μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας πρέπει νὰ «ἐπαναστατικοποιήσῃ» καὶ νὰ ἀνατρέψῃ. Ἄν μ' ἄλλα λόγια ἡ δομὴ καὶ οἱ ἱεραρχικὲς σχέσεις πού ὑλοποιεῖται στὸ ἐσωτερικὸ αὐτῶν τῶν μηχανισμῶν, δὲν μποροῦν τελικὰ νὰ διαχωριστοῦν ἀπὸ τὸν τύπο τῶν ἰδεολογικῶν πρακτικῶν πού ἐπεξεργάζονται καὶ διαδίδουν, τότε πῶς γίνεται ὁ ἴδιος τύπος σχολεῖου, ὁ ἴδιος τύπος κρατικῶν μέσων ἐνημέρωσης, ὁ ἴδιος τύπος οἰκογενειακῶν σχέσεων (γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὸ δίκαιο, τὴν κοινωνικὴ πρόνοια ἢ τὶς ἐξατομικευμένους σχέσεις) νὰ ἔχουν ἀναβιώσῃ καὶ νὰ ἀναπαράγονται, με τὴ μεγαλύτερη μάλιστα σταθερότητα, στὴν ΕΣΣΔ καὶ τὶς ἄλλες χώρες, πού μπαίνουν ἤδη στὸ «κομμουνιστικὸ στάδιο τῆς ἐξέλιξής τους»;

Πρόκειται γιὰ ἓνα κρίσιμο θεωρητικὸ καὶ πολιτικὸ πρόβλημα. Γιὰ νὰ μπορέσουμε ὄμως, ἔστω καὶ κατ' ἀρχὴ, νὰ προσεγγίσουμε ἐπισημαστικὰ τὸ πρόβλημα τοῦ ταξικοῦ χαρακτῆρα τῶν χωρῶν τοῦ «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ» πρέπει νὰ ξεφυγούμε ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὶς ἀπλουστευτικὲς ρετσέτες πού μᾶς προσφέρει ὁ οικονομισμὸς: τόσο στὴ σταλινικὴ ὅσο καὶ στὴν τροτσκιστικὴ του ἐκδοχή.

Βιβλιογραφικὲς σημειώσεις

- (1) Γ.Δ. Μηλιός, *Ὁ ἱμπεριαλισμὸς καὶ ἡ θεωρία τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ*, Ἀγῶνας 2
- (2) Ἴνστιτούτο Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, *Οἰκονομικὰ προβλήματα τοῦ καπιταλισμοῦ στὴ σύγχρονη ἐποχὴ*, Ἀθήνα 1977, (Σ.Ε.)
- (3) Γιάννη Σαμαρᾶ, *Κράτος καὶ κεφάλαιο στὴν Ἑλλάδα*, Ἀθήνα 1978, (Σ.Ε.)
- (4) Μιχαὴλ Μάλιου, *Ἡ σύγχρονη φάση τοῦ καπιταλισμοῦ στὴν Ἑλλάδα*, Ἀθήνα 1979, (Σ.Ε.)
- (5) Γρηγόρη Φαράκου, *Θέματα τοῦ ἑλληνικοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ*, Ἀθήνα 1977, (Σ.Ε.)
- (6) Γιάννη Δόβα, *Ἡ ὑπερξουσία τῶν διεθνῶν μονοπωλίων*, Νέος Κόσμος 11/73.
- (7) Θέσεις τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΕ γιὰ τὸ 10ο Συνέδριο.
- (8) Ι.Β. Λένιν, *Τί νὰ κάνουμε*, Ἄπαντα τ. 5
- (9) Γρηγόρη Φαράκου, *«Προβλήματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας μας»*, Ἀθήνα 1978, (Σ.Ε.)
- (10) Σάρλ Μπετελέμ, *Μορφὲς ἰδιοκτησίας στὸ μεταβατικὸ στάδιο πρὸς τὸ σοσιαλισμὸ*, Ἀθήνα 1978, (Ἐκδ. Ράπτα).

Ἡ σκοτεινὴ πλευρὰ τοῦ φεγγαριοῦ

τοῦ Διαμαντῆ Μπασαντῆ

1. Μερικὲς Παρατηρήσεις

Χιλιάδες ἧλιοι καὶ σφυροδρέπανα ἀνέμιζον καθημερινὰ στ' «ἀριστερά» πᾶνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας δίνοντας τοὺς δικούς τους χρωματισμοὺς στὸ φεγγάρι, ἀλλὰ ὅπως φαίνεται ὑπάρχει πάντα καὶ ἡ σκοτεινὴ του πλευρὰ, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ὀλόκληρο. Τὸ ὅτι τὸ φοιτητικὸ κίνημα θρῖσκεται σέ κρίση, σέ ἐσωτερικὴ διάσπαση καὶ σέ νέα φάση εἶναι πιά τόσο προφανὲς πού κι αὐτὲς οἱ «σιωπηλὲς» ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολιτεῦσης ἄρχισαν νὰ τὸ ἀναφέρουν.

Θέλουμε λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ κείμενο νὰ σταθοῦμε στὴν κρίση τοῦ πολιτιστικοῦ χώρου τῶν Α.Ε.Ι. καὶ σέ μιὰ πρώτη προσέγγισιν θὰ ἀνιχνεύσουμε μερικὲς ἐκφράσεις τῆς κρίσης. Θὰ ἀναφερθοῦμε τέλος καὶ σέ μερικὲς καταλήξεις τῆς στὸ γνωστὰ ἄγνωστο πεδίο τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ἡ κάμψιν τοῦ πολιτιστικοῦ κινήματος τὰ τελευταῖα χρόνια εἶναι πιά διακριτὴ. Τὰ νέα «μοντέλα» του ἐνοσηματώθηκαν. Οἱ μορφὲς καὶ τὰ σχήματα παγιώθηκαν μέσα ἀπὸ δομὲς ἀρκετὰ γραφειοκρατικοποιημένους. Ὑπάρχει ἰδεολογικοπολιτικὴ στασιμότητα στίς ἐπεξεργασίες τοῦ πολιτιστικοῦ χώρου τῶν Α.Ε.Ι. Καὶ τέλος με τὴ χειραγώγησιν τοῦ πολιτιστικοῦ χώρου καὶ τὴν προσπάθεια κοιμητικοποίησής του φτάσαμε αἰσίως μέσα ἀπὸ γραφειοκρατικούς διαδρόμους στὴ μετατροπὴ τοῦ ὅποιου πολιτιστικοῦ κινήματος στὴ Α.Ε.Ι. σέ πολιτιστικὸ κύκλωμα. Σ' αὐτὲς τὶς συνθήκες οἱ μικρὲς ἀναλαμπές πού ὑπῆρξαν ἐπιβεβαιώσαν τὸν κανόνα. Ἔτσι οἱ ὅποιες θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς ἐπεξεργασίες τοῦ χώρου προχωροῦσαν ἀπὸ λίγα ἄτομα, ἐνῶ ὁ γενικότερος χώρος ἔμενε στάσιμος ἢ ὀπισθοχωροῦσε.

Ἀπὸ πρόπερου στὴ Νομικὴ τῆς Ἀθήνας με τὴ δημιουργία καὶ τὴν παρέμβαση τοῦ ΦΟΚΘ (Παμπουντικὸ συνέδριο) ἄρχισε νὰ σχηματο-

ποεῖται στὴν πράξιν ἡ ἄλλη ἀντίληψιν γιὰ τὸν πολιτιστικὸν χῶρον πού εἶχε μείνει ἀρκετὲς φορὲς σάν σχεδίασμα στὰ χαρτιά. (Στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀντίληψιν αὕτη ὑπάρχουν στὸ ἄρθρο γιὰ τὴν παράσταση τοῦ Κάρλ Βάλεντιν στὸν Ἀγῶνα 6).

Οἱ περσινὲς παρουσίες τῆς νέας ἀντίληψης ἔσπασαν μερικὰ ὄρια α) ἀπὸ ἀποψη μαζικῆς ἀπήχησιν β) ἀπὸ ἀποψη σχολῆς δηλαδὴ σέ πολλές περιπτώσεις ἀναπτύχθηκαν κινήσεις πολιτιστικὲς σέ διάφορες σχολὲς με τελικὴ κατάληξιν τὴ σύγκλησιν τῆς Δ' πολιτιστικῆς ἑβδομάδας τῶν σχολῶν τῆς Ἀθήνας στὸ Ε.Μ.Π. Κατάληξιν πού πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σάν σημαντικὴ καθὼς ὁ θεομὸς τῆς πολιτιστικῆς ἑβδομάδας πού ὑπῆρξε θῆμα ἀνταλλαγῆς καὶ σύγκρουσης τῶν πολιτισμικῶν ἀποψέων μετὰ τὴ δικτατορία εἶχε ἀδρανήσει (με τὴν παρέμβαση τῆς ΚΝΕ) γιὰ 2 χρόνια.

Παράλληλα εἶναι διακριτὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτιστικῆς κρίσης καὶ στὸ ὅτι οἱ ἀντιστάσεις τοῦ φοιτητικοῦ πολιτιστικοῦ κινήματος στίς ἐπιδράσεις τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ πολιτιστικοῦ χώρου εἶναι πιά ἀσημαντες. Ὁ καχεκτικὸς σέ θεωρία καὶ πράξιν πολιτιστικὸς χώρος τῆς κοινωνίας μας ἐπιβάλλει τὰ μοντέλα του. Μοντέλα καταξιωμένα εἶτε μέσα ἀπὸ θεομοθητημένους ἰδεολογικοὺς μηχανισμοὺς (ἐφημερίδες, περιοδικὰ, Τ.Β., ραδιοφῶνο) τοῦ κυρίαρχου πολιτιστικοῦ κυκλώματος, εἶτε καὶ ἀπὸ περιθωριακὲς ὀμάδες. Δηλαδὴ ὁ φοιτητικὸς πολιτιστικὸς χώρος ἐπαναλαμβάνει τὸν εὐρύτερο κοινωνικὸ πού μέσα του ἐντάσσεται. Λειτουργεῖ σάν μιὰ μικρογραφία του, δὲν τὸν ξεπερνᾶ, δὲν τὸν μεταπλάθει, δὲν τὸν ἀναφεῖ, δὲν παρεμβαίνει σ' αὐτὸν ἀλλὰ τ' ἀντίστροφο οἱ κυρίαρχες ἀντιλήψεις γίνονται κυρίαρχες καὶ στὸ φοιτητικὸ πολιτιστικὸ χῶρο.

Ἔτσι οἱ «κριτικοὶ» σάν εἰδικοί τῆς γνώσης γίνονται οἱ μεσολαβητὲς μετὰξὺ πολιτιστικοῦ προϊόντος καὶ «κοινοῦ» καὶ κατευθύνουν τὴν

πορεία τῆς σκέψης καὶ μέσα στίς πολιτιστικὲς ἐπιλογὲς τῶν φοιτητῶν. Ταυτόχρονα δὲ φαινόμενο εἶναι ὅτι ἡ κριτικὴ σκέψιν, ἡ θεωρητικὴ ἐπεξεργασία, ἀντικαθίστανται ἀπὸ τὴν ἰδεολογία καὶ ὅτι ἡ ἀναπαραγωγή τῆς αὐθεντίας τῶν «ἐπώνυμων» κριτικῶν κ.λπ. μέσα ἀπ' τὰ κανάλια τῆς ἰδεολογικῆς σκέψης τῆς παραδοσιακῆς ἀριστερᾶς δημιουργεῖ πρακτικὰ τὶς προϋποθέσεις ἑνὸς ἄτυπου «ἀριστεροῦ» ἀκαδημαϊκοῦ πού τελικὰ τείνει νὰ ἐπιδληθεῖ — ὅπως ἐπιδληθῆκε καὶ σέ ἄλλους κοινωνικοὺς χώρους καὶ στὸν κοινωνικο-πολιτιστικὸν χῶρον τῶν Α.Ε.Ι. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαίον πῶς π.χ. ὁ φοιτητικὸς χώρος εἶτε ἀναμασᾷ τὸ Ρίτσο, τὸν Ἐλύτη κ.λπ. στὴ μία του ἐκδοχῆ, εἶτε δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσει πέρα ἀπὸ τὸ Σαβδόπουλο, τὸ Χατζηδάκι κ.λπ. ἀπ' τὴν ἄλλη μὴ δίνοντας ἓνα δικὸ του πολιτιστικὸ ὄλυκ, τέτοιο πού ἴσως νὰ χρησίμευε — σέ ἄλλες περιπτώσεις — σάν πρόπλασμα γιὰ μιὰ ἀνατροφοδότησιν τοῦ εὐρύτερου πολιτιστικοῦ χώρου καὶ τῶν δημιουργῶν του.

II. Πολιτιστικὸ πεδίο καὶ καθημερινὴ ζωὴ

Ἄν θέλουμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὶς ἀναζητήσεις, τὶς ἀνησυχίες τῆς ἀμφισθητικῆς κ.λπ. ἔτσι ὅπως ἐκφράζονται ἢ δὲν ἐκφράζονται στὸ φοιτητικὸ πολιτιστικὸ χῶρον (εἶτε ἀπὸ ἄτομα, εἶτε ἀπὸ ὀμάδες) πρέπει ἴσως νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸ πεδίο πού αὐτὲς βιώνονται. Τὸ πεδίο αὐτὸ εἶναι ἡ καθημερινὴ ζωὴ. Σ' αὕτην καταλήγουν σὰ στάσεις, κινήσεις, πράξεις, λόγος κ.λπ. ὄλα δσα ἀναζητοῦνται, ἀνησυχοῦνται, ἀμφισθητοῦνται καὶ με τὴν ὅποιον μορφή συμβαίνει αὐτὸ στὸν πολιτισμικὸν χῶρον. Δηλαδὴ ὁ πολιτισμικός χώρος δὲν εἶναι κάποια ἀναφορὰ σὲ περιθώριο τῆς ζωῆς ἀλλὰ μιὰ συνολικοποίηση καὶ ἐκφραση τῆς ἴδιας τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς μας. Καὶ ὅπως εἶναι γνωστὸ ἢ ποιτικὴ ἀνέλιξιν